

Aan: de raad van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Contactpersoon	Telefoon	Datum
Drs. J.H. van Oort	06-43586022	15 maart 2024

Onderwerp

Aanbieding rapport onderzoek naar Algoritmes van de Groene Hart Rekenkamer

Geachte raadsleden,

Zoals u weet heeft de Groene Hart Rekenkamer de afgelopen periode in de vier aan de Groene Hart Rekenkamer deelnemende gemeenten onderzoek laten doen door onderzoeksbureau Technopolis naar het gebruik van algoritmes. Voor elk van de vier gemeenten een eigen onderzoek. Bijgevoegd treft u het rapport van bevindingen voor uw gemeente.

Algoritmes worden in de samenleving steeds vaker toegepast. Ook binnen de overheid – waaronder uw gemeente – worden de voordelen van de extra toepassingsmogelijkheden en efficiëntieslagen die algoritmes kunnen bieden herkend en toegepast. Dat gaat vaak goed, maar het kan ook uit de hand lopen. Dat is bijvoorbeeld, maar niet uitsluitend, op Rijksniveau gebleken uit de Toeslagenaffaire.

Doel van het onderzoek

Het onderzoek had als doel om in kaart te brengen hoe geïnformeerd de vier GHR-gemeenten zijn over hun inzet van algoritmes en in hoeverre er sprake is van bewust toezicht op de algoritmes door de gemeenten.

Voor het onderzoek zijn de volgende hoofdonderzoeksvragen opgesteld:

1. In welke mate heeft de gemeente in beeld op welke plekken ze algoritmes inzet?
2. In hoeverre maakt de gemeente geïnformeerde besluiten over de inzet van algoritmes?
3. In hoeverre is de gemeente geïnformeerd tijdens het gebruik van de algoritmes?
4. In hoeverre is er sprake van toezicht op de algoritmes door de gemeente?

Van definitie en bevindingen naar conclusies en aanbevelingen

In het rapport van bevindingen leest u hoe wij algoritmes in dit onderzoek precies definiëren en hoe bovenstaande vragen zijn omgezet in een normenkader. Ook leest u daar de bevindingen van de onderzoekers. Wij hebben de ambtelijke organisatie van uw gemeente de gelegenheid gegeven op dit rapport van bevindingen te reageren. Van die mogelijkheid is gebruik gemaakt. De onderzoekers hebben alle op- en aanmerkingen verwerkt; ofwel door ze helemaal of deels over te nemen, ofwel door ze gemotiveerd af te wijzen.

Op basis van het rapport van bevindingen voor uw gemeente hebben wij conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd. Er zijn enkele conclusies die wij alleen voor uw gemeente hebben getrokken, er is een reeks conclusies die voor alle vier de gemeenten gelden en wij hebben specifieke aanbevelingen voor uw gemeente.

Conclusies voor de gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Bewustzijn over algoritmes

De gemeente Bodegraven-Reeuwijk is zich maar in beperkte mate bewust waar ze algoritmes inzet. Als Bodegraven-Reeuwijk algoritmes inzet, is heeft ze de redenen waarom dat gebeurt ambtelijk wel helder. Ook heeft de gemeente een groeiend besef waarvoor ze algoritmes in kan zetten.

De Groene Hart Rekenkamer concludeert dat de gemeente Bodegraven-Reeuwijk veel beter inzichtelijk zou moeten krijgen waar ze welke algoritmes gebruikt. Ook is de Rekenkamer van mening dat de redenen waarom en waarvoor dat gebeurt (nog) beter in kaart moeten worden gebracht.

Besluitvorming over algoritmes

Besluitvorming over algoritmes is naar het oordeel van de Groene Hart Rekenkamer maar in beperkte mate op orde.

- in de inkoopprocedures worden algoritme-relevante afwegingen niet structureel meegenomen,
- liggen ethische aspecten niet vast en zijn privacy aspecten de verantwoordelijkheid van slechts één individuele ambtenaar,
- zijn de impliciete aannames achter algoritmes en gebruikte data maar in beperkte mate bekend en
- staat de gemeente alleen bij grotere beslissingen stil bij de mogelijke gevolgen van de inzet van algoritmes.

De Groene Hart Rekenkamer concludeert dat de gemeente Bodegraven-Reeuwijk de besluitvormingsprocessen op de niveaus van zowel de gemeenteraad, het college als de ambtelijke organisatie kan en moet verbeteren.

Toezicht op algoritmes

Toezicht op algoritmes is naar het oordeel van de Groene Hart Rekenkamer onvoldoende op orde. Er zijn geen kaders vastgelegd en ambtenaren hebben een individuele verantwoordelijkheid voor het toezicht. Door gebrek aan kaders is de gemeente niet in staat zo nodig doelbewust in te grijpen op de werking van algoritmes.

Bij alle drie de onderwerpen *bewustzijn over algoritmes*, *besluitvorming over algoritmes* en *toezicht op algoritmes* zijn de rollen van gemeenteraad en college onvoldoende. De gemeenteraad heeft nauwelijks oog voor het onderwerp en het ontbreekt dan ook aan door de raad gestelde kaders en vanzelfsprekend daaruit volgend ook op de controle daarop. Het college heeft onvoldoende zicht welke applicaties worden aangeschaft, op welke wijze die applicaties data verwerken en waarom er wel of geen DPIA nodig is.

Aanbevelingen voor de gemeente Bodegraven-Reeuwijk

- **Zorg dat ervoor het thema 'algoritmes' voldoende aandacht krijgt binnen de gemeentelijke organisatie:** gezien de financiële situatie van de gemeente bestaat het risico dat het thema algoritmes een (te) lage prioriteit krijgt. Hierdoor zou de gemeente op de langere termijn aanzienlijke (financiële) risico's kunnen lopen als gevolg van de foutieve inzet van algoritmes, of van het niet tijdig inzetten ervan als dat tot besparingen en kwaliteitsverbetering in de dienstverlening en bedrijfsvoering had kunnen leiden.
- **Probeer samen op te trekken met andere gemeentes:** gezien de financiële situatie zal de gemeente beperkte ruimte hebben om capaciteit beschikbaar te maken voor het thema algoritmes. Er liggen goede kansen om actief te leren samen met andere gemeenten, en daarbij toch een kritische houding te handhaven vanuit eigen overwegingen en belangen.
- **Voorkom te grote afhankelijkheid van enkele sleutelpersonen binnen de organisatie:** de kennis over algoritmes is geconcentreerd bij een beperkt aantal ambtenaren. Deze kennis zal breder verspreid

moeten worden om de continuïteit van deze kennis binnen de gemeente te borgen. Het formaliseren van procedures rond toepassing van algoritmes en het toezicht erop kan hierbij ook helpen.

- **Pas eerdere best practices breder toe:** voor de usecase van camera's in het buitengebied is een zorgvuldig proces doorlopen. Dit proces zou de gemeente ook in andere usecases kunnen toepassen om te zorgen dat verschillende relevante stakeholders gehoord worden en belangrijke aspecten rondom algoritmes behandeld worden in de besluitvorming.
- **Stel als gemeenteraad op voorstel van het college jaar jaarlijks de kaders vast waarbinnen de gemeente kan werken met algoritmes en data en toets hierop,** bijvoorbeeld door u door het college in individuele gevallen te laten informeren op welke wijze algoritmes en data worden toegepast. Ook zou u bijvoorbeeld jaarlijks de adviezen van een FG en/of CIO kunnen bespreken.
- **Vraag het college actiever zicht te geven op algoritmes binnen de organisatie en deze informatie aan uw raad te verstrekken:** vraag bijvoorbeeld expliciet te maken waarom een bepaalde applicatie is aangeschaft, via welke stappen deze de data verwerkt, en waarom er wel of niet een DPIA uitgevoerd zal worden. En verzoek het college gemeentebreed aan te geven in welke mate algoritmes en datagebruik volgens de alsdan door de gemeenteraad vastgestelde richtlijnen worden ingezet en toegepast.

Vervolg

De Groene Hart Rekenkamer is van mening dat met het opleveren van de rapportage en deze oplegnotitie het vervolg nu aan de politiek is. De Groene Hart Rekenkamer adviseert de gemeenteraden om het rapport inclusief de aanbevelingen te agenderen in de raad(scommissie) en de conclusies en aanbevelingen door middel van een raadsbesluit te bekrachtigen. We beseffen uiteraard dat het niet aan de Groene Hart Rekenkamer, maar aan de gemeenteraad zelf is om al dan niet over te gaan tot agendering van het onderzoeksrapport en het nemen van besluiten. Ons advies is daarbij om de aanbevelingen op te nemen in een raadsbesluit. Desgewenst zijn wij van harte bereid om met de griffie te kijken naar een goede formulering in het raadsvoorstel.

Graag geven wij een toelichting aan de gemeenteraad of commissie. De onderzoekers zullen daarbij aanwezig zijn en al uw vragen zo goed mogelijk beantwoorden. Wij verzoeken de griffie de datum van behandeling in de commissie of raad te melden aan de secretaris van de Rekenkamer.

Wij hopen u op deze manier voldoende te hebben geïnformeerd en u met het bijgevoegde rapport en het gemeenschappelijk rapport voor de vier gemeenten met de usecases, te helpen in uw beeldvorming over dit belangrijke onderwerp.

Als u nog vragen of opmerkingen heeft dan vernemen wij die uiteraard graag.

Met vriendelijke groet,
De Groene Hart Rekenkamer,

Dhr. drs. B. Steur, voorzitter
Dhr. M. Ter Hoeve MSc, lid
Dhr. drs. J.H. van Oort, lid

Bijlagen:

- Rapport van bevindingen
- Bestuurlijke reactie College op de conclusies en aanbevelingen
- Reactie Groene Hart Rekenkamer op bestuurlijke reactie
- Het gemeenschappelijke rapport voor de vier GHR-gemeenten met daarin acht usecases, twee per gemeente.
- Adviezen en tips voor alle vier de GHR gemeenten